

Zdenko Žeravica: *Äxte und Beile aus Dalmatien und anderen Teilen Kroatiens, Montenegro, Bosnien und Herzegowina. Prähistorische Bronzefunde 9/18.* Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1993. 154 strani, 50 tabel.

Pred nami je 18. zvezek devetega oddelka *PBF* avtorja Zdenka Žeravice iz Sarajeva. V tem zvezku je avtor zbral in kataloško obdelal različna kovinska orodja iz eneolitika, brona- ste in delno iz železne dobe, najdena v Dalmaciji, na območju osrednje Hrvaške, v Črni gori ter v Bosni in Hercegovini. Že iz naslova je razvidno, da bomo v tem zvezku dobili podatke o sekirah, kovinskih rudarskih orodjih, glinenih kalupih itd.

Žeravica nam, kakor je v *PBF* navada, najprej prikaže kratek uvod, zgodovino raziskav in kronološko podlago, na podlagi katere časovno umešča posamezne tipe kovinskih orodij.

Naslednje poglavje je skupaj s tablamami okostje vsakega zvezka serije *PBF*. Avtor nam na 122 straneh predstavi katalog kovinskega orodja in kalupov, najdenih na tukaj predstavljenem območju. Najprej so to kaldivaste sekire, kombinirano orodje oz. sekire krampi (*Hackenäxte*), nato sledijo sekire na uho, kalupi za omenjeni tip sekir in enorezne težke sekire na uho ter sekire, ki imajo cevasti nastavek za nasaditev ročaja (*Schaftröhrenäxte*). Sledi poglavje o ploščatih sekirah, miniaturnih ploščatih sekirah, o kalupih za ploščate sekire, o pahljačastih ploščatih sekirah, o sekirah z robniki (*Randleistenbeile*), o plavutastih sekirah, o tulastih sekirah, posebej še o okrašenih tulastih sekirah, o dletih in o železnih primerkih plavutastih in tulastih sekir. Na koncu tega poglavja Žeravica na kratko predstavi nastave za kovaški meh ali pihal (*Tondüsen*), nekaj keramičnih posod, ki so jih uporabljali prazgodovinski metalurgi, talilno pogačo (*Gußkuchen*) in sekiram podobne miniaturne obeske. Skupaj je to 779 predmetov predstavljenih v risbi ali fotografiji na 49 tablah z najdiščno karto kot dodatkom.

Poglavje o najdbah avtor začne z bakrenimi kladivastimi sekirami tipov Pločnik, Székely-Nádudvar in Čoka. Sledijo sekire krampi (*Hackenäxte*) tipa Mugeni, Jászladány, Kladari. Omenjene sekire so verjetno uporabljali kot orožje ali kot statusni simbol, za nekatere primerke pa se domneva, da so jih uporabljali za kopanje zemlje, kot krampe ali motike. Kombiniranim sekiram sledijo sekire na uho tipa Baniabic, Corbasca, za pozni eneolit Slovenije pomemben tip Kozarac, glineni kalupi za izdelavo sekir omenjenega tipa so znani tudi z Ljubljanskega barja. Žeravica omenja kalupe za izdelavo sekir tipa Kozarac z Debelega brda v osrednji Bosni. Bakrenodobnim sekiram na uho sledijo bronastodobne sekire na uho, in sicer sekire albansko-dalmatinskega tipa, ki se pojavljajo na priobalnem pasu južnega vzhodnega Jadrana in v Bosni od srednje do pozne bronaste dobe. Njihov izvor je treba iskati na vzhodu. Sledijo poznobronasto- in železnodobne težke sekire na uho, znane tudi iz znamenitega škocijskega depoja. Pri nas so datirane v konec kulture žarnih grobišč. Kot poseben tip so omenjene tudi zgodnjebronastodobne sekire s cevastim nastavkom za nasaditev ročaja tipa Kfténov. Poleg večkrat objavljene sekire iz Liškega Osika je tukaj prvič objavljena tudi sekira z neznanimi najdiščnimi podatki iz Zemaljskega muzeja Sarajevo.

V naslednjem poglavju se avtor posveti ploščatih sekiram, in sicer najprej sekiram tipa Stollhof-Pločnik, sledijo sekire tipov Spitz, Gurnitz, Szakálhát (pri nas znana po edinstvenem primerku iz Bezgečeve jame), Split in Altheim. V Sloveniji so ploščate sekire tipa Altheim znane z več najdišč (Ljubljansko barje, Korinjski hrib), na Barju so bili ohranjeni celo kalupi za njih izdelavo. Sekiram tipa Altheim sledi soroden sekirni tip Vinča in lepo oblikovane ploščate sekire tipa Griča, ki v Sloveniji niso znane.

Izmed sekir z robniki se na območju, ki ga avtor obdeluje v tem zvezku, pojavljajo štiri tipi imenovanih sekir, in sicer tipi Neyruz, Spič, Bizovac in Emmerberg. Prvi tip sekir

se je najverjetneje pojavil že v poznem eneolitiku in se ohranjal v bronasti dobi. Nekateri primerki sekir tipa Neyruz so bakreni, drugi bronasti. Drugi trije tipi sekir z robniki so bronastodobni. Sekiram z robniki sledijo za bronasto dobo značilne plavutaste sekire.

Žarnogrobniškim tulastim sekiram avtor posveti zelo veliko prostora, in sicer od 74. do 108. strani. Pri opisu posebje loči neornamentirane tulaste sekire (te najprej predstavi) od ornamentiranih. Opazno je tudi, da v nasprotju z eneolitiki bakrenimi sekirami bronastodobne tulaste sekire niso razdeljene po imenskih tipih, temveč je vsak posamezen tip poimenovan z navadno dolgim opisnim imenom.

Tik pred koncem 18. zvezka se Žeravica posveti nekaterim tipom železnodobnih železnih sekir, kopač itd., ki se pojavljajo v različnih tipih. Očem všeča je rekonstrukcija železne tulaste sekire iz Donje Doline, ki se je ohranila skupaj z lesenim držajem ter nastavkom za kovinski tulec.

Sledi poglavje o livarstvu, v njem so predstavljene najdbe talilne pogače, livarskega keramičnega posodja in eneolitiki glinenih nastavkov za pihalnik ali za livarski meh.

V zelo zanimivem zbiru bakrenih, bronastih in železnih sekir, dlet, kopač itd. so na koncu predstavljeni miniaturni obeski, ki ponazarjajo dvojne sekire (*Labrise*) ter v dveh primerkih tulaste sekire. Časovno so to železnodobne najdbe.

Delo, ki ga predstavljam, je nastajalo zelo dolgo časa, kar delu, ki je bilo opravljeno za takšno količino najdb, gotovo ni v prid. Prav tako je s citirano literaturo, ki je v sedanjem hitrem življenjskem ritmu nekoliko zastarela, uporabljena literatura sega do leta 1987, toda za območje in najdbe, ki jih omenjeni zvezek obravnava, še vedno temeljna. Razveseljivo je tudi, da je avtor zmožl pripraviti za objavo gradivo z območij, na katerih je do včeraj divjala vojna, in tako znanstvenemu svetu omogočil dostop do trenutno nedostopnih ali težko dostopnih najdb. In prav to je največja vrednost 18. zvezka, ki nam ga je pripravil Zdenko Žeravica iz Sarajeva, ter namen serije Prazgodovinske bronaste najdbe (*PBF*).

Anton VELUŠČEK

M. Beltrán Lloris: *Guía de la cerámica Romana.* Libros Pórtico, Zaragoza 1990.

Na knjigo sem naletela v rimskem Germaniku že pred nekaj leti in moram reči, da je zapustila v meni močan vtis. Žal smo naročeno delo prejeli šele nedavno. Kljub zamudi menim, da je predstavitev tega zanimivega in obsežnega dela najpomembnejšega španskega keramologa potrebna.

Po splošnem kratkem uvodu, v katerem avtor predstavi izhodišča za študij rimskodobne keramike, sledi izčrpen pregled pomembnejših keramoloških publikacij in njihovih doneskov, seveda z vpogledom na važen delež španskih avtorjev, ki so mnogokrat po krivici zapostavljeni, v naših krogih pa največkrat nepoznani.

Prvo poglavje je posvečeno splošnemu uvodu v študij rimske keramike. Predstavljena je proizvodnja, tipologija in ekonomika. V odstavku o kronologiji avtor obravnava različno žigosanje in pečenje keramike.

Proizvodnjo keramike je pojasnil zelo izčrpano, s posameznimi etapami pridobivanja glin in razlago različnih postopkov oblikovanja posodja. V pomoč razlago so slike iz temeljne Hofmanove knjige o sigilati. Pri žganju keramike je zelo izčrpen in se naslanja na delo Nine Cuomo di Caprio. Poglavje zaključuje z razpravo o kupcih in odjemalcih keramičnega posodja ter o namebnosti le-tega.

Drugi del knjige je namenjen tipologiji, kronologiji in razprostranjenosti rimske keramike. Začenja ga z kampansko

keramiko, nadaljuje z italogrško reliefno, sledijo italške, galske, španske, afriške in ostale pozne sredozemske sigilate.

Deveto poglavje je namenjeno španski slikani keramiki, sledi keramika tankih sten in glazirano posodje helenistične tradicije iz vzhodnih, italških, galskih in rodanskih ter španskih proizvodnih centrov.

Enakovredno finemu namiznemu posodju avtor predstavi namizno in kuhinjsko keramiko ter posodje za pripravo hrane. Posebno poglavje je namenjeno rdečemu pompejanskemu posodju in afriški kuhinjski keramiki ter terilnicam. Vse te vrste preprostega, a vendar zelo kvalitetnega kuhinjskega posodja srečamo namreč dokaj pogosto tudi na naših najdiščih!

Kot se avtorju zelo znane knjige o amforah spodobi, je namenil izčrpno poglavje transportnemu posodju. Najprej je posebej pozorno analiziral španska proizvodna središča, oblike posodja in žige, ki se na tem pojavljajo. Sledi mali corpus žigov španskih amfor in poglavje o značilnostih trgovanja s španskim blagom. Sledi izčrpna tipološka tabela.

Poglavje o navadnem transportnem posodju je kratko, pa nič manj pomembno, saj je običajno popolnoma prezrto. Prav zagotovo pa so pogosto uporabljali za transport poleg amfor tudi dolije, posebne vrče in pitose.

Devetnajsto poglavje je namenjeno oljenkam. Najprej obravnava italške, sledijo afriške in španske s posebnim poudarkom na tamkajšnjih pečatih in njih razprostranjenosti. Z velikim poslušom za manj izurjene preučevalce rimske keramike je poglavju dodana tipološka ekvivalentna razpredelnica od Dressla do Pavolinija.

Sledijo keramične proizvodnje iz srednjega in poznega cesarstva vse do bizantinskega oz. arabskega obdobja. To so korintske in fokejske proizvodnje z vzhodno sigilato. Posebno poglavje je namenjeno dišavnim in kadilnicam ter nazadnje še posodju s premazom.

Tretji del knjige je namenjen giganstkemu indeksu. Zbrana bibliografija obsega 44 strani, vendar ni pretirana. Sledi tipološka rapredelnica z refencami in geografski indeks.

Vsako poglavje je opremljeno z vsemi potrebnimi kartami razprostranjenosti, seveda s posebnim ozirom na španska najdišča, sledijo zelo bogato opremljene in izjemno lepo oblikovane tipološke tabele, izčrpna bibliografija in če je mogoče tudi izvlečki posameznih petrografskih analiz posodja.

Delo pa ima žal tudi slepo pego za ves tisti dragocen prispevek, ki so ga prispevali starejši in mlajši keramologi vzhodno od Trsta, z izjemo nekaj avstrijskih avtorjev. Zaman boste iskali celo ime znamenite E. Bonis! Prav tako ni sledu o romunskih raziskovalcih vzhodnih amfor in izginile so ruske objave črnomorskih najdišč. Pa natančno vemo, da so tudi tam najdene španske amfore in da med rimskodobno keramiko zavzema velik delež vzhodnomediterska proizvodnja.

Kljub omenjeni nemajhni hibi je delo izjemno bogata in lepa knjiga z razkošnimi tabelami in kartami, napisana z izjemnim razumevanjem rimskodobne keramične industrije in ekonomike.

Delo je nastajalo skozi dolga leta izčrpnega študija in naporenega dela z rimsko keramiko in je sad velikanske zakladnice znanja.

Kdorkoli se zanima za rimskodobno keramiko se mora seznaniti s pričujočo knjigo!

Verena VIDRIH PERKO in Bernarda ŽUPANEK

A. Toniolo: *Le anfore di Altino*. Società archeologica Veneta 14. Padova, 1991. 232 strani, 398 slik fotografij in risb.

Delo sodi k vrsti publikacij o amforičnem gradivu severne Italije. Med prvimi je nastal članek M. B. Carre in M. T.

Cipriano (Note sulle anfore conservate nel Museo di Aquileia, *Ant. Altoadr.* 29, 1987, 479-484) med drugimi pa je sledila tudi vrsta člankov o amforah v reviji *Quaderni di Archeologia Veneta*.

Delo obravnava preko 600 celih in delno ohranjenih amfor iz muzeja v Altinu. Avtorica jih je obdelala po posameznih izkopavalnih akcijah sledeč kronološko topografskemu kriteriju. Razdelila jih je na italške, španske, galske, afriške egejske in vzhodnomediterske. Obdelala je tudi žige, vedno sledeč tipu posodja na kateremu se pojavijo. Skupaj je znanih 106 žigov. Za lažje razumevanje so dodani zemljevidi izkopanih področij.

Med italškim posodjem srečamo najprej pozno grško italški tip, Dressel 1, Lamboglia 2, Birndizi in sorodne, ovalno jadransko amforo, Dressel 6B, Dressel 6A, Dressel 2-4, posodje z ravnim dnom, sorodne rodoški vrsti, Schörgendorfer 558 (ali z italijanskim izrazom anfora troncoconica da olive), oblika Cadi ali Dressel 21-22 za suho sadje, Portorecanati in Forlimpopoli ter njim sorodne.

Od španske proizvodnje se pojavljajo le amfore oblike Dressel 7-11 in en primerek Dressel 20 za olje. Amfore za garum so v nasprotju s posodjem za olje številne, četudi domnevajo, da so za garum uporabljali tudi posodje oblike Dressel 6A. Priljubljenost španskih omak pa je izpričana tudi v pozni antiki z ohranjenim ustjem amfore oblike Almagro 50.

Med egejskim posodjem srečamo poznorodoške vrste, kretske Dressel 43 in malo znane Dressel 28.

Glasko amfore so zastopane z obliko Pelichet 47, ki so služile tako za vino kot za olje, v širokem časovnem razponu od 1. do 4. st.

Afriške proizvodnje se pojavijo že zgodaj z obliko Maña C1 punske tradicije, za olive in olje, ki so sočasne starejšim grško italškim amforam. Morda so jih proizvajali tudi v južni Italiji. K poznim afriškim pa sodita tudi cilindrična amfora in špatejon.

Vzhodnosredozemskega izvora so amfore LR 3 ali egejski vrč in narebrena amfora, za katero pa žal avtorica ne navaja mednarodne klasifikacije.

Vse tipe je avtorica obravnavala zelo kratko in jedrnatost s priloženo risbo, z najnujnejšimi podatki o proizvodnji in v skladu z najnovejšim stanjem raziskav.

Sledijo analize najdenega gradiva po posameznih kronološko razvrščenih najdiščih iz petdesetih let naprej začenši z Marcellom, Vigna Bortoletto, Fornasotti, Zuccarello, Zaccello, Canalle Sioncello in dvema nekropolama, slede najdišča Silone, Ca'delle Anfore, Sequestri in nazadnje sporadične najdbe.

Vsako najdišče začenja z osnovnimi podatki in zgodovino raziskav. Sledi katalog amfor, ki je razporejen po tipih posodja in obsega najosnovnejše podatke (manjkajo barvne določitve po Munsellu) in fotografija oziroma risba amfor in napis ali žig. Seveda bi bile risbe amfor veliko primerješe, vendar tudi fotografije zadostujejo. Vsaka risba ali fotografija posode je identificirana in opremljena z inventarno številko, napis oziroma žigi so transkribirani.

Objavo gradiva zaključuje avtorica z povzetkom, kjer se dotakne nekaterih problemov izvora in datacije posameznih tipov. To poglavje pa je posebnega pomena prav zaradi nove klasifikacije zgodnjih amfor oblike Dressel 6B, ki jih avtorica poimenuje ante 6B in ugotovi značilnosti ter istočasnost obliki Lamboglia 2.

To spoznanje pa je povsem novo in prinaša velike spremembe v naše poznavanje zgodnjih amfor, še posebej ker se zdi, da je zgodnja proizvodnja neznana v Istri.

Istočasne tem so tudi t. i. Adriatica 1 in 2, ki jih podrobneje obravnava, tako kot tudi nekaj drugih jadranskih tipov zgodnjega transportnega posodja.

Podrobneje obravnava tudi amfore tipa Portorecanati. Za obliko Schörgendorfer na podlagi petrografskih analiz zanika istrski izvor. Podrobneje obravnava vinsko posodje Dressel